

Legeza Dénes*

AZ AKADÉMIAI PÁLYADÍJ ÉS A SZÍNHÁZI DRÁMAJUTALOM SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

A díjkitűzés (*Auslobung, promise of reward*) a szerzői jog és egyben a polgári jog egyik különös jogintézménye, amely az élet különböző területein évszázadok óta elfogadott és széleskörűen alkalmazott. Ha az ország megmentése érdekében egy hősrre van szükség, akkor az öreg király a szépséges királylányt és fele királyságát ajánlja díjzul. Hasonlóan, értékes pénzjutalmat ajánlanak fel rejtőzködő banditák vagy eltűnt tárgyak megtalálása esetére. E felhívásoktól céljukban nem különböznek azok a pályázatok sem, amelyek valamilyen művészeti alkotás létrehozását kezdeményezik vagy kimagasló sportteljesítményeket jutalmaznak. Azonban kötelmi és szerzői jogi szempontból is kérdéses, hogy a kiíró és az alkotó között milyen jogviszony jön létre, valamint melyikük rendelkezik az elkészült pályamű szerzői jogával.

A szerzői jogban adottnak vehetjük, hogy a rendszeresen alkalmazott felhasználási, kiadói és szolgálati szerződések vagy a szerződésen kívüli jogellenes károkozások létező és érvényes kötelmi jogviszonyt keletkeztetnek. Ilyen szempontból nem szükséges ezek jogi természetének vizsgálata. A díjkitűzés azonban eltér a hagyományos szerződésektől, mert egyoldalú jogviszonynak minősül, így például Magyarországon a joggyakorlat előbb alkalmazta, semmint a jogtudomány elfogadta volna érvényes kötelemkeletkeztető tényállásnak.

A probléma megértéséhez szükséges ismertetni a szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvény 3. §-át, amely szerint „a szerző joga szerződés ... által ... átruházható”, illetve a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvény 3. §-át, amely szerint „a szerzői jog élők között ... átruházható.” Ebből következően egyrészt a tanulmány által elsődlegesen vizsgált időszakban a szerzői jog átruházható volt (szemben a most hatályos felfogással), másrészt 1922-ig a szerzői jog (élők közötti) átruházásához a jogszabály szerződéses jogviszonyt kívánt meg.

A tanulmány a díjkitűzés jogi természetének elemzését követően ismerteti a jogintézménynek a 19. századi magyar kulturális életben betöltött szerepét és funkcióját. A díjkitűzés szerzői jogi aspektusait az ismertetésre kerülő akadémiai szabályzatokon, a Nemzeti Színház belső szabályzatain és a Peleskei nótárius-eseten keresztül mutatjuk be. Végül a tanulmány ismerteti röviden a hatályos szabályozást is.

* Dr. Legeza Dénes PhD, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala szakmai tanácsadója, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja és titkára.

1. A díjkitűzés jogi természete

A díjkitűzések közös eleme az egyoldalú nyilvános jognyilatkozat, azaz meghatározott jutalom ígérete egy olyan személy számára, aki teljesíti a feltételeket. A díjkitűzés jogi természetének megértése érdekében szükséges röviden megvizsgálni a rávonatkozó rendelkezések fejlődését.

A magyar jogfejlődésre is nagy hatást gyakorló római jogban is ismert volt az ígélet. Így a Digesta 50. könyve önálló címet szentelt az ígéleteknek (*pollicitatio*). A római jog alapvetően kétfajta ígéletet ismert. Az első esetben a személy valamiért cserébe tett ígéletet, például, hogy ha elnyer egy tisztséget, akkor ezért valamit tenni fog. Ennek elmulasztásáért perelhető volt. A másik esetben, ha egy gazdag polgár megígérte, hogy épít egy középületet vagy szobrot állít, ígéréte megtartásáért csak akkor volt perelhető, ha már hozzáfogtak a munkához.¹

A Digesta egyértelműen fogalmaz az ígéletek természetéről, amikor kimondja, hogy „[a] megállapodás (*pactum*) két fél egyetértése és megegyezése, az ígélet (*pollicitatio*) ellenben egyetlen felajánló ígéréte (*promissum*).”² Mindebből arra lehet következtetni, hogy Rómában az ígéletet tevő felet kötötte nyilatkozata, azaz az ígélet bármilyen elfogadás nélkül is kötelemkeletkeztető tényállásnak minősült, de nem minden esetben volt perelhető.

A természetjog korszaka íróinál hasonló érvelést találunk. Hugo Grotius a Háború és béke jogáról című művében egy teljes fejezetet szentel az ígéleteknek. Grotius a különböző típusú ígéletek mellett az elfogadás és a visszavonás kérdését is érinti.

Grotius először megállapította, hogy a törvények a nép közös megegyezéséből származnak, így érthetetlen számára, „hogyméért csak a törvény adhatja meg a megegyezéseknek a kötelező erőt, s ugyanakkor annak az akarata, aki azért jár el, hogy magát lekötöztesse, ezt a kötelező hatást nem érheti el.”³ Ebből a szempontból tehát Grotius is vizsgálta az egyoldalú nyilatkozatok érvényességét. Azonban írásának egy későbbi pontján vitába szállt az előbb ismertetett Digesta-részlettel, mondván, hogy a közösségnek tett ígélet visszavonhatatlanságából nem következik annak hatályossága. Grotius álláspontja szerint az egyoldalú ígélettel a fél le van kötve, és azért nem lehet visszavonni, hogy az elfogadással bármikor hatályosulhasson.⁴ Így ha valaki a kítűzött díjra érdemes, vagy a tisztséget az ígélettevő elnyeri, akkor ígéletéhez híven teljesítenie kell.

Az előzmények után érdemes megvizsgálni, hogy mit tart a kötelem keletkezéséről a régi magyar magánjog. A források egyértelműen azt állítják, hogy nem jön létre kötelem elfoga-

¹ Digesta 50.XII.1. *Illés Imre Áron*: Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében. In: *Székely Melinda, Illés Imre Áron* (szerk.): *Késő római szöveggyűjtemény*. JATE Press, Szeged, 2013, p. 203.

² Digesta 50.XII.3. Uo.

³ XI. Az ígéletekről. I.3. *Hugo Grotius*: *A háború és béke jogáról I.* (fordította: *Brósz Róbert*). Pallas Stúdió, Budapest, 1999, p. 324.

⁴ XI. Az ígéletekről. XIV. Uo., p. 334.

dás nélkül. Frank Ignác szerint megegyezés nélkül nem jöhet létre kötelem, azaz a szerződő felek egyező szándéka, sőt kijelentett és elhatározott akarata a kétoldalú (viszonos) és egyoldalú (egyszerű) kötelmeknél is előfeltétel.⁵ Mindezek alapján az ígélet a 19. század első felének magyar magánjogában nem lehetett kötelemlketkeztető tényállás.

A 19. század második felében a magyar díjkitűzés szabályozásához – miként a szerzői jog és a kiadói ügylet esetében is – külföldi minták követésére számíthatnánk. Magától értetődő lenne, hogy az OPTK⁶ is tartalmazzon erre a kérdésre vonatkozó rendelkezést. Azonban díjkitűzéssel kapcsolatos rendelkezések csak az 1917-es nagy novelláris bővítéskor váltak az osztrák magánjog részévé. A francia Code Civil – ugyan más megfontolás okán – egyáltalán nem tartalmazott a díjkitűzésre vonatkozó rendelkezéseket sem a 19., sem a 20. században. A porosz ALR-ben⁷ viszont felfedezhető az az alcím, amely a későbbi magyar tervezetek alapját képezte. Az ALR külön rendelkezett – többek között – az ígélet visszavonásáról, a pályázati cél módosíthatóságáról és a pályázók által a díjkitűzés eredményeként létrehozott mű tulajdonjogáról is, kimondva, hogy az a szerzőnél marad.⁸ Ez a szabály tovább él az 1900-ban hatályba lépett német polgári törvénykönyvben (BGB) is, igaz, megfordítva a tulajdonátszállás vélelmét. A BGB szerint ha a felhívásban ki volt kötve, akkor a mű tulajdonjoga átszáll az ígélettevőre. Láthatjuk, hogy egyedül a porosz jogalkotó számára volt fontos, hogy a pályázat során készült (szerzői) művek tulajdonjogát törvényi szinten rendezze.

Ezzel együtt azonban érdemes vizsgálni, hogy vajon a 19. század végére változott-e a magyar magánjogi felfogás. A jogtudósok közül például Zlinszky Imre az egyoldalú ígéreteket bizonyos esetekben a kötelemlketkeztető tényállások között sorolta fel.⁹

Kiss Mór, aki Fodor Ármin Magyar magánjog című művében a díjkitűzésről szóló fejezetet írta, leszögezi, hogy egyoldalú ígélet elfogadás nélkül is lehet a kötelem forrása. Ilyen ígéletnek tekintette például a díjkitűzést és az értékpapírokat. Az ígélettevő kötelezi magát ígéréte teljesítésére azon személy irányába, aki megfelel a követelményeknek, a kitűzés pedig lehet jutalom, erkölcsi elismerés vagy akár díj is. A kiíró szándéka ugyan lényegtelen, de

⁵ Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. Első rész. A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1845, p. 549. Ugyanígy Szlemenits István: Magyar polgári törvény III. Belnay örököse, Pozsony, 1845, p. 1.

⁶ Az 1812. évi Osztrák Polgári Törvénykönyv (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch; Magyarországon jellemzően nem az ABGB rövidítést használják).

⁷ Allgemeines Landrecht (1794. évi porosz Általános Polgári Törvénykönyv).

⁸ ALR I. 11. Prämien §. 995. Das Eigenthum der von einem jeden Mitwerber gelieferten Arbeit bleibt ihrem Urheber; und der Aussetzer des Preises kann sich darüber keiner andern Verfügung anmaßen, als die er sich bey der Bekanntmachung ausdrücklich vorbehalten hat, oder die aus dem erklärten Zwecke der Aufgabe von selbst folgt. [Minden egyes induló által készített mű (teljesítmény) tulajdonjoga a szerzőnél (létrehozónál) marad; és a díj kitűzője a művel kapcsolatban más személy felé nem rendelkezhet, kivéve, ha a kiírásnál az adott személy felé való rendelkezési jogot kifejezetten fenntartotta magának, vagy ha magából a feladat közölt céljából már következnek.]

⁹ Zlinszky Imre: A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire (Reiner János által újra átdolgozott munka harmadik kiadása). Franklin, Budapest, 1902, p. 600.

a feltételeknek fizikailag lehetségeseknek, továbbá jogilag és erkölcsileg megengedetteknek kell lenniük. Kiss kiemelte, hogy a nyilvánosság teszi a díjkitűzést kötelezővé és kikényszeríthetővé, ami történhet hirdetés, plakát, kidobolás vagy kikiáltás révén.¹⁰ A későbbi gyakorlat a nyilvánossá tételre megfelelőnek tartotta a „falragaszokon, iskolai vagy egyéb hirdető-táblákon, színházi függönyökön, reklámvilágító készülékeken, rádiógrammokban vagy egyéb a közhoz intézett és szakértőileg ellenőrizhető, mindenki számára érzékelhető és hozzáférhető bármely más közzétételi”¹¹ formát is.

A jogelméleti munkák mellett néhány korabeli ítélet a díjkitűzés további aspektusára mutat rá. Így például egy 1905-ös ítélet értelmében ha nincs meghatározva, hogy ki az, aki a díjat elnyerheti, akkor „az arra kitűzött díj nyilvános közzététele időpontjától kezdve a díjjal mindazoknak adósává vált, akik közreműködésükkel a kívánt eredményt létrehozták”,¹² illetve egy 1906-os ítélet szerint az eredmény nem csak olyan cselekmény után jár, amelyet a díjkitűzés miatt vittek végbe.¹³

Kiss Mór megállapításai közvetlenül leginkább a Királyi Kúria 1906-os ítéletében köszönnek vissza. Az ítélet kimondta, hogy „a díjkitűzés nem szerződés, amelynek kötelező erejéhez a kitűzött cselekmény véghezvívója részéről elfogadás szükségeltetnék, hanem nyilvános ígéret, amely kötelezővé válik a közhírré tétellel, arra való tekintet nélkül, hogy a feltételül tűzött cselekmény már előbb véghezvitetett-e, vagy csak a díj kitűzése után vitétik-e véghez”.¹⁴ Tehát a díjkitűzés a kötelem egyik lehetséges forrása.

Ezt a nézetet elfogadta Almási Antal is, aki szerint a díjkitűzés nem létesít visszterhes kötelmet. Ebből az következik, hogy a kitűző kötelessége a díj vagy jutalom teljesítése, azonban „a kedvezményezett – ellenkező kikötés hiányában – a megszabott cselekmény által létesült dologra vagy egyéb jogi jelentőségű jogtárgyra vonatkozó állagjogát el nem veszti és hogy a díj kitűzője azt a díj kifizetésével sem el nem nyeri, sem annak teljes vagy részleges átruházását sem követelheti”.¹⁵ A szerzői jog így csak akkor szállhat át részben vagy egészben a díjkitűzőre, ha az a felhívásban már eredendően szerepelt. Ennek a feltételnek a 19. századi pályadíjak meg is fognak felelni.

A joggyakorlat mellett szükséges áttekinteni a magánjogi kodifikációs folyamatokat is. Az 1882-es javaslat nem említi a díjkitűzést, azonban az 1900-as és a későbbi változatok már átvették a már ismertetett porosz és német rendelkezéseket. Az újabb javaslatok ugyancsak tartalmazták a szerzői jog tulajdonának kérdését, így az 1928. évi magyar magánjogi tör-

¹⁰ Kiss Mór: A jogügyletekből származó kötelmek. In: *Fodor Ármin* (szerk.): *Magyar magánjog. Kötelmi jog.* Singer és Wolfner, Budapest, 1898, p. 319–324.

¹¹ *Almási Antal*: A kötelmi jog kézikönyve. Tébe, Budapest, 1926, p. 464.

¹² Budapesti Királyi Törvényszék 141/1905. In: *Szladits Károly, Fürst László* (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog II.* Grill, Budapest, 1935, p. 597.

¹³ „[a] díj a nyomozás sikere esetében akkor is kiadassék, ha a siker a díjkitűzés előtt véghezvitt valamely cselekmény eredménye volt.” C. 1907. június 20. P. IV. 613/1906. sz. ítélet. In: *Szladits, Fürst*: i. m. (12), p. 597.

¹⁴ Uo.

¹⁵ *Almási*: i. m. (11), p. 466–467.

vényjavaslat 1615. szakasza szerint a pályamű tulajdonát vagy a szerzői jogot a pályázó csak abban az esetben köteles a díj kitűzőjére átruházni, ha az a pályázati feltételekben ki volt kötve. A díjkitűzés szükségszerűen nevesített kötelemfakasztó tényállás volt, amely specialitást a törvényjavaslatok nyomán a Királyi Kúria is kimondta: „[e]gyoldalú ígéretből azokon a különleges jogviszonyokon kívül, amelyekre külön törvényes intézkedések állanak fenn, általában véve kötelem nem származik”¹⁶

A magánjogi díjkitűzés szerzői jogi rendelkezései végül nem kerültek be a kodifikált polgári jog szabályai közé.

2. Az Akadémia pályadíjai és a kéziratok kezelése

Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy a díjkitűzés a 19. századi Magyarországon miként gyarapította a szellemi alkotások számát, és hogyan befolyásolta a szerzői jog fejlődését. A reformkorban csak minimális szerzői jogi védelem létezett. A jogosulatlan utánnyomást eltiltó rendeleteken, a cenzúrán és a sajtórendeleteken túl a szerzők jogairól jogszabály nem rendelkezett, azok forrása természetjogi alapú volt, és nagyban múlt a kiadók jóindulatán.

Erre az időszakra esett azonban a magyar kultúra felébredése. A polgárok magyar nyelvű szellemi táplálék iránti vágya már csak nehezen volt csillapítható. Többek felismerése volt, hogy ha nincs elég minőségű irodalom, akkor jutalmazással lehetne serkenteni újak létrehozását.

A díjaknak ebben a korban jellemzően két nagy csoportja létezett. Az egyikbe a jutalomdíjak tartoztak, amelyre már megjelent művekkel lehetett pályázni, a másikba pedig a pályakérdések, ahol egy aktuális problémára várták a pályázóktól a választ.¹⁷

Az első díjkitűzés Marczibányi Istvánhoz¹⁸ köthető, aki végrendeletében 70 ezer forintot alapítványt tett, részben „a tudományok magyar nyelven való művelésének előmozdítását célzó pályázatokra.”¹⁹ Az első eredményhirdetés 1817-ben volt, de az elkövetkező években több gond is volt az alapítvány működtetésével, így az végül 1845-ben beolvadt az Akadémiába,²⁰ és a Marczibányi-mellékdíjként élt tovább. A Marczibányi-nagyjutalomban részesült Vályi-Nagy Ferenc Iliász-fordítása (I. az Iliász-pört²¹), Kövy Sándor és Szlemenics Pál jelentős művei is.

¹⁶ Kúria 1934. április 26. P.IV. 4075/1933. In: *Szladits Károly* (szerk.): *Magánjogi döntvénytár XXVII.* Franklin Társulat, Budapest, 1935, p. 97–98.

¹⁷ *Fekete Gézáné*: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtétellei és előzményei.* MTA Könyvtár, Budapest, 1988, p. 7.

¹⁸ Marczibányi István (1752–1810) udvari tanácsos, a művészetek és a tudományok mecénása.

¹⁹ *Fekete*: i. m. (17), p. 13.

²⁰ Magyar Tudományos Akadémia, eleinte Magyar Tudós Társaság.

²¹ *Legeza Dénes*: *A plágium kérdéséhez: az utánnyomástól az etikai eljárásig.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 4. sz., 2015. augusztus, p. 98–112.

Idővel a Marczibányi-nagyjuttalom vetélytársának számított az 1831-ban létrehozott Akadémiai Nagyjuttalom, majd az úgynevezett osztály-juttalomkérdések, amelyeket az Akadémia egyes tudományos osztályai írtak ki. Ezek közül kiemelhető az a juttalomkérdés, amelyre válaszul született Szemere Bertalan A büntetésről és különösen a halálbüntetésről írott monográfiája.²²

Korszakos jelentőségű volt az Akadémia 1832 márciusában közzétett újabb díjkitűzése drámák létrehozására. A pályázat szerint „[s]záz darab arany juttalom serkentse a színjátéki pálya költőit, s egyik esztendőben eredeti szomorú vagy érzékeny játékra, másikkban vígjátékra leszen felváltva kitéve.”²³ Az első szomorújáték díját Vörösmarty Mihály Várnásza nyerte, azonban a következő években alig akadt minőségi írás, ezért 1844-ben a pályázatot beszüntették. Teleki József, az Akadémia elnöke nem helyezte ezt a határozatot, ezért 1854. évi végrendeletében 12 ezer Ft-os alapítványt hozott létre azonos céllal. A kiírás szerint „a juttalmat nyert színmű előadás végett a nemzeti színház sajátja, de annak kinyomtatása fennmarad a szerzőnek.”²⁴

Ugyancsak irodalmi tárgyú pályázat kiírását támogatta az alapítványt tevő Karátsonyi Guidó is. Azonban a Teleki- és a Karátsonyi-pályázattal kapcsolatban világosan megmutatkozott, hogy a kiírás rendszerességében nem lehetett magas minőségű drámákat írni. Így azután a Teleki-pályázat nyerteseit olykor kifütyülték – bár a nyertesek felvették a pénzt. A Karátsonyi-juttalmat 1890-ig mindössze hatszor adták ki, tizenháromszor nem találtak arra érdemes pályázót.²⁵ Ennek a díjkitűzésnek ugyancsak volt szerzői jogi rendelkezése is, amely kimondta, hogy „[a] juttalmat nyerő mű a szerző tulajdona. Ha azonban három hónap alatt ki nem nyomtatná művét: a kiadás joga tiz évre az Akadémiáé”²⁶

Anélkül, hogy valamennyi 19. századi juttalmat áttekintenénk, általánosságban kijelenthető, hogy arisztokraták, módos polgárok és özvegyeik, majd pénzintézetek és vállalatok szokásává vált a korban „irodalmi alapítványt rendelni”. Az irodalmi alapítványok célja valamilyen szép- vagy szakirodalmi mű létrehozásának a támogatása volt. Idővel az alapítványok szabályzatai az Akadémia alapszabályának részévé váltak, egészen a 20. század közepéig. Az egyes juttalmak kiírásai majdnem mind rendelkeztek valamilyen módon a szerzői jogról. Az öt tipizálható formulát mutatja a táblázat a következő oldalon.

²² A juttalomkérdés így hangzott: „Határoztassék meg a büntetés értelme és célja, adassanak elő annak biztos elvei és ezekhez alkalmazható nemei. Fejtssek meg, találhat-e köztük helyet a halálbüntetés és mely esetekben, s miképpen és mily sikerrel gyakoroltatott ez a régi és újabb népeknél, különösen hazánkban?”

²³ A Teleki-juttalom. Akadémiai Értesítő, 3. évf., 1890, p. 129.

²⁴ I. m. (23), p. 131.

²⁵ A Karátsonyi-juttalom. I. m. (23), p. 136.

²⁶ A Magyar Tudom. Akadémia juttalomtétellei. I. m. (23), p. 308.

A szerző kötelessége	Az Akadémia joga (a szerzői publikálás elmaradása esetén)	Díjkitűző (alapítvány)
publikáció 3 hónapon belül	szabad kiadás 10 évre	Karátsonyi
publikáció 1 éven belül	szabad kiadás 10 évre	Nádasdy, Péczely
publikáció 1 éven belül	első kiadás joga /a kiadói jog átruházása	Bézsán / Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár
publikáció 1 éven belül	a tulajdonjog átruházása	Forster, Gorove, Lé vay, Marczibányi, Lukács, Sztrokay, Tomori, Ipolyi, Ulmann, Farkas- Raskó (3 hó)
saját tulajdona	-	Fáy, Bródy Zsigmond, Bük, Berzeviczy

Jellemzően ha a nyertes nem publikálta művét három hónapon vagy egy éven belül, az Akadémia 10 éven keresztül jogdíjfizetési kötelezettség nélkül adhatta ki a művet, vagy rendelkezett az első kiadás jogával. A legtöbb szabályzat előírta, hogy ha a szerző nem adja ki a művét egy éven belül, a kiadói jog vagy a mű tulajdonjoga átszáll az Akadémiára.

Az alapítványok nem csupán a szépirodalomra hatottak, hanem jelentős hatást értek el az egyes tudományterületeken is, és a szerzők számára anyagi és erkölcsi elismerést nyújtottak. A jogtudomány köréből ilyen volt például a Sztrokay-díj, amely 1867 és 1900 között többnyire jutalomkérdésekre várt pályázatokat. E jutalom elnyerése érdekében született meg többek között Grosschmid Béni köteleusről, Zlinszky Imre bizonyításról, Wlassics Gyula tettesség és részességről szóló munkája.²⁷

A Királyi Kúria egy esetben vizsgálta az Akadémia díjkitűzési rendszerét. A perbeli tényállás szerint egy nem nyertes pályázó kifogásolta, hogy a háromtagú bírálóbizottság csupán egy tagja olvasta a pályaművét és ő sem teljesen, amit az összeragadt lapok bizonyítanak. A keresetét a bíróságok elutasították azzal az indokkal, hogy a bírálóbizottság megalakulása szabályos volt, és az Akadémia a felperes panasza alapján külön megvizsgálta a bizottság működését, amit mindenben szabályosnak talált. Mindezen előzmények után a Kúria helybenhagyta az Ítéletábla döntését. Elvi határozatában kifejtette, hogy a jutalomdíj kitűzésével az Akadémia és a pályázó között olyan természetű jogviszony jön létre, amelyben egyedül az Akadémia jogosult dönteni. „Ugyanezért döntése végérvényesnek és ebből kifolyólag

²⁷ Fekete Gézáné: A Magyar Tudományos Akadémia jutalomdíjai 2, 1859–1900. MTA Könyvtár, Budapest, 2000, p. 57–58.

megtámadhatatlannak tekintendő, amiből önként következik, hogy a pályázó sem a részére oda nem ítélt jutalomdíj kiszolgáltatását, sem egyéb kártérítést követelni nem jogosult.”²⁸

Az Akadémia tevékenysége nemcsak a nyertes pályázatok révén kapcsolódott a szerzői joghoz, hanem komoly kezelési és jogi problémát jelentettek a beküldött, de ki nem adott kéziratok is.²⁹ Kozma Ferenc például 1838-ban 12 művével pályázott az egyik díjra, de végül egyik darabja sem nyert. Kozma szerette volna visszakapni írásait, amelyek feltehetően csak egy példányban léteztek, azonban az Akadémia a kézirat tulajdonjogára hivatkozva nem akarta visszaadni azokat.³⁰ Mivel látták, hogy az áldatlan helyzetet rendezni kell, felkérték Vörösmarty Mihályt, hogy Fáy Andrással közösen dolgozzanak ki egy tervezetet, annak szabályozására, hogy „a visszatartott pályairatoknak mikor és milly haszonvétele engedtesék” meg.³¹ Vörösmarty 1839-es tervezete rövid szerzői jogi bevezetővel kezdődik, amely teljes rendelkezési jogot kíván adni az írónak szerzői joga felett, *pma* 40 éves védelmi időt javasolva. A tervezet második része a beküldött kéziratokról rendelkezik. A nyertes, tehát ismert szerzőjű, de valamilyen oknál fogva ki nem adott művek kiadási joga 15 évig az Akadémiát illeti; a 15 év eltelte után a jog visszazár a szerzőre. A szerző kiadásának hiányában azonban az Akadémia a teljes védelmi idő alatt nem jogosult a művet bárkinek odaadni. Az ismeretlen szerzőjű művek tulajdonjoga a szerzőé, az Akadémia azonban 70 éven keresztül (30 életévvel és 40 év védelmi idővel számítva) nem jogosult a művet nyilvánosságra hozni. Mivel ez a tervezet nem nyerte meg a gyűlés tetszését, ezért 1840-ben Kállay Ferencet is bevonták a munkálatokba. A második javaslat első része már *pma* 50 évvel számolt. A javaslat második fele annyival bővebb az 1839-es változatnál, hogy az Akadémia belső iratait (például bírálatok) csak a tagok számára teszi hozzáférhetővé, valamint a nyertes, de nem publikált művek szerzői jogát a teljes védelmi időre az Akadémia részére tartotta fenn. A művek nyilvánosságra hozatalának tilalmát a *pma* 50 éves védelmi időre terjesztette ki, azonban lehetőséget biztosított a szerzővel rendelkező nem nyertes művek jogosultja részére műveik lemásolására és kiadására.³² A szabályzatot az Akadémia nagygyűlése elfogadta, azonban Brisits Frigyes megállapította, hogy alkalmazásának módja nem ismert.³³ Az Akadémia belső szabályzatainak áttekintésével megállapítható, hogy szerzői jogi rendelkezések már jóval az 1884. évi szerzői jogi törvény elfogadása előtt szerepeltek az Akadémia belső szabályaiban.

Az Akadémia 1835-ös utasítása rendelkezett az ún. „kéziratsajátsági jogról”, amely az évkönyvek és a Tudománytár számára készült és kiadott írások kizárólagos jogát egy évig az

²⁸ Kúria 1913. június 17. P. VIII. 4878/1912. [459. EH]. In: Polgárijogi Határozatok Tára 3. M. kir. Igazságügyminiszter, Budapest, 1925, p. 114.

²⁹ *Viszota Gyula*: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. Akadémiai Értesítő, 23. évf. 265–276. sz., 1912, p. 400.

³⁰ *Brisits Frigyes*: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. Irodalomtörténeti Közlemények, 3. évf., 1936, p. 265.

³¹ *Brisits*: i. m. (30).

³² *Brisits*: i. m. (30), p. 267.

³³ *Brisits*: i. m. (30).

Akadémia számára tartotta fenn, a felszólításra vagy önként nem kiadásra beküldött művek, valamint a cenzúra által nem engedélyezett nyertes művek szerzői joga azonban a szerzőké maradt.³⁴ A Vörösmarty-féle, nem nyertes kéziratokra vonatkozó javaslat az 1845-ös belső utasítások közt fedezhető fel a „kézirat-sajátsági” jagon belül.³⁵ Ennek értelmében az Akadémia az évkönyvek számára írt művek szerzői jogát egy évig magának tartotta fenn, a tiszteletdíj mellett kiadott művek jogát 15 évig, azzal, hogy a tiszteletdíjon felül a kiadás tiszta hasznának egyharmadát is kifizetik a szerzőknek. A belső használatú iratok tulajdonjoga az Akadémiát illette, de minden más írás joga, beleértve a nem nyertes pályázók kézíratait is, a szerzőké volt, azokkal ők rendelkeztek. Ezek a rendelkezések továbbéltek az Akadémia 1860. és 1869. évi ügyrendjében, és némileg szűkebb egy-, illetve tízéves terjedelemben az 1912. évi, 1936. évi ügyrendben.³⁶

Mindezek alapján látható, hogy az írói tulajdon kérdését az Akadémia már Toldy első figyelemfelhívó írásai előtt³⁷ belső szabályzati szinten rendezte, a díjkitűzések révén pedig a felhívásban foglalt feltételekkel szerzői jogok korlátozott vagy korlátlan jogosultjává vált. A szabályozás szükségességét alátámasztja az is, hogy a különböző pályázatok révén az Akadémia Kézirattára 1949-ig bezárólag mintegy kétezer név nélküli, díjat nem nyert, jelíges pályairatot tart nyilván.³⁸

³⁴ A' M. T. Társaság' utasító határozatai tagokra, munkálkodásokra 's némelly egyebekre nézve, 1835' végéig, 27–30. pont. In: *Kónya Sándor*: „...Magyar Akadémia állíttassék fel...” Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990. MTA Könyvtár, Budapest, 1994, p. 87.

³⁵ „78. Kézirat-sajátsági jog. Az Évkönyvek' számára készült 's oda bevett dolgozatok, kijövetelöktől számított egy évig kirekesztőleg a' társaság' tulajdonai.

79. Minden a' társaság által tiszteletdíj mellett kiadott munka tizenöt évig a' társaságé úgy, hogy addig, a' kijárt tiszteletdíj' 's minden egyéb kiadási költségek' lehúzása után fennmaradó tiszta haszon' egy harmada a' szerzőké; azon túl a' kézirat-sajátsági jog ismét a' szerzőkre menvén vissza.

80. Olly hivatalos tudósítások, mellyeket a' tagok a' társaság' felszólítására bizonyos, ugyan a' társaság által velők közlött tárgyak felől adnak: szorosan a' társaságéi, 's így ennek engedelme nélkül annak körén kívül ki nem adhatók.

81. Így minden afféle irományok is, mellyek a' társaság által, saját külön használatára 's nem kiadására készültek, annak tudta 's megegyezése nélkül ki nem adhatók.

82. Olly közlések, mellyeket tagok v. nem tagok, felszólításra v. önkényt küldenek be, nem kiadás, hanem használás végett: folyvást a' szerzők' tulajdonai maradnak.

83. A jutalmat nem nyert pályamunkák' kézíratai a' társaság' levéltárában maradnak ugyan; de a' munka' sajátsági joga, tehát a' kiadási, folyvást a' szerzőé.

A' M. T. T. Utasító Határozatai Belső dolgaira nézve a' XVI-dik nagy gyűlésig bezárólag (1845). In: *Brisits*: i. m. (30), p. 100.

³⁶ 74. §. Az Értekezésekben és a III. osztály Értesítőjében díj mellett kiadott dolgozatok, megjelenésöktől számítandó egy esztendeig az Akadémia kizárólagos tulajdonai.

75. §. Minden egyéb, az Akadémiától díj mellett külön kiadott munka tíz évig az Akadémiáé.

78. §. A jutalmat nem nyert pályamunkák' kézíratai öt évig a főtitkári hivatal levéltárában maradnak és csak engedély mellett másolhatók le; azután a könyvtárnak adatnak át. De a tulajdonjog a szerzőé marad. 1936. évi ügyrend. *Brisits*: i. m. (30), p. 268.

³⁷ *Toldy Ferenc*: Néhány szó az írói tulajdonról. Athenaeum, 1838, 45. sz., p. 705–717; *Schedel [Toldy] Ferenc*: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. Budapesti Szemle, 1. évf. 1. köt. 1. sz., 1840, p. 157–237.

³⁸ *Fekete*: i. m. (27), p. 8.

3. A színházi drámajutalom

Az Akadémia díjkitűzései mellett feltétlenül szólni kell a Nemzeti Színház drámajutalom-pályázatairól is. Az előzőkben elsősorban szép- és szakirodalmi művekre kiírt díjakról és a beérkezett művek kiadásáról volt szó, a díjkitűzésnek azonban szintén régi hagyománya volt a magyar színjátszás terén is. A tiltott, jogosulatlan utánnomással ellentétben a 19. század első felében a színpadi művek nyilvános előadása egyáltalán nem volt szabályozva. Így a szerző tárgyalási helyzetét a kézirat tulajdonjoga alapozhatta meg, a díjazás mértéke pedig sokszor a színház igazgatóságának döntésétől függött.

A színművekre vonatkozó szerzői jogi kérdések szabályozásának első lépései a díjkitűzéshez kapcsolódnak. A drámajutalom három szerzői jogi problémát vetett fel. Az első a díjazás kérdése, a második az átruházott jogok terjedelme, és végül az a probléma, hogy a szerzői jogokról az 1884. évi Sztj. hatálybalépése előtt történt rendelkezések miként lehetnek hatással a védelmi időn belül, akár egy 20. századi felhasználásra.

A színháznak – díjkitűzések esetén – nemcsak joga, hanem egy éven belül kötelessége is volt a darab műsorra tűzése. Ugyanis a szerzőt a fix összegű pénzjutalom mellett a jegybevételekből is részesedés illette. A jutalom összege ekkor „három előadás után egy egész” részesedés volt, ami azt jelentette, hogy a szerző megkapta a tiszta jegybevétel bizonyos hányadát, összességében egy egész este³⁹ bevételét, de a további előadások után nem.

Bajza József 1839-es, a pesti Magyar Színház érdekében tett kiáltványában sikra szállt amellest, hogy a szerző az első előadás után 1/5, a második és harmadik előadás után 2/5 részt kapjon. A további díjazást csak különös esetekre tartotta lehetségesnek: „[h]a idő jártával valamely író művei különösen megkedveltetnének s látogattnának, az ilyennel az igazgatóság különös alkura is léphetne: de ennek módját és szükségét idő mutatná meg”.⁴⁰ Ez a megállapodás lehetősége már egyfajta szebb jövő reményével kecsegtette az írókat. Bajza írását azonban több szempontból is támadták. Így például korábbi pártfoglaltja, Csató Pál⁴¹ álnéven közölt írásában a pályázat, a bizottsági rendszer és a jegyeladás körüli esetleges visszaélések elkerülése érdekében azt javasolta, hogy a színház igazgatósága egyénileg állapodjon meg a szerzőkkel, és olyan díjat, illetve tantiemet kössenek ki, amelyről meg tudnak állapodni.⁴² Állítása szerint a bizottság összetételét és a nyertesek körét erősen befolyásolta az ún. „Athenaeum triumvirátusa”.⁴³

³⁹ Ez csak képletesen egész, hiszen minden este más-más jegybevétellel lehetett számolni.

⁴⁰ Bajza József: Szózat a' pesti Magyar Színház' ügyében. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Buda, 1839, p. 71.

⁴¹ Csató Pál (1804–1841) író, fordító, egy idő után Bajza ellen fordult. *Kenyeres Ágnes* (szerk.): Magyar életrajzi lexikon I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, p. 304. Az álnévről Bártfay László 1839. november 29-i naplóbejegyzésében történik utalás. *Kalla Zsuzsa* (szerk.): Bártfay László naplói. Ráció, Budapest, 2010, p. 283.

⁴² *Széplaki Vilmos* [Csató Pál]: Szózat a' pesti magyar színház' ügyében (vége). Századunk, 95. sz., 1839, p. 757.

⁴³ Vörösmarty Mihály – Bajza József – Toldy Ferenc.

A következő számítási javaslat Vörösmarty Mihálytól érkezett 1842-ben közzétett írásában. Ő úgy gondolta, hogy a szerző első három előadás utáni egész részesedése maradjon meg, de amíg él, minden további előadás tiszta hasznából is juttassanak részére 5-6% tantiemet, hiszen „mert ki néhány megállható drámával segítetté a' színházat, méltó hogy attól viszont segítsék még akkor is, midőn már írni megszűnt vagy épen tehetetlenné vált”.⁴⁴ Vörösmarty a szerzők kiszolgáltatottságát Gaál József író, a Peleskei nótárius című bohózat szerzőjének esetével illusztrálta, aki „megkapván első színházi jutalmát, azóta semmi részt nem vett a' jövedelmekből, pedig munkája, ha többet nem, hatezer pengő tiszta hasznot hajtott a' színháznak. Ha a' szerző e' pénzből csak öt percentet kapott volna koronánként, nem emlékeztette, ösztönözte volna-e az minduntalan hasonlót vagy még jobbat írni, szinte jövedelmezőt neki 's főleg a' színháznak? Egy illy szindarab azóta ismét ezeket hozhatott volna be a' kiadott százakért.”⁴⁵ Vörösmarty javaslata külön kitért arra is, hogy a díjazás a szerzőt attól függetlenül illesse meg, hogy a művet kiadta-e vagy sem.

A díjazás módja később többször változott, így például az 1850-es években az első előadás után nem járt részesedés, míg utána négy előadáson keresztül negyed, úgy, hogy a bevételbe nem lehetett beszámolni a bérletekért fizetett összegeket.⁴⁶ Ez a kortársakból is erős kritikát váltott ki. A Budapesti Hírlap egyik írója szerint az lenne méltányos, ha a drámaíró a harmadik harmad után megkapná az első előadás negyedét, 80 előadás után öt százalékot, 100-on felül tíz, 150 előadás felett pedig tizenöt százalékot. Úgy tartották ugyanis, hogy „[e]redeti drámairódom nélkül nincs nemz[eti] színház; gondoskodjunk, hogy mindkettő legyen”.⁴⁷

Végül az 1860-as évek végére fogadták el általánosan, hogy a szerzőnek 300-500 forintot fizetnek a kézirat elfogadásakor, ezt követően kapja a három harmadot, majd minden előadás bruttó bevételének 15 százalékát, végül minden huszadik előadás után az elfogadási díj harmadát.⁴⁸

A drámajutalom kiírása a díjazás kérdése mellett, részben azzal szoros összefüggésben, érintette a szerzők átruházott jogainak terjedelmét is.

A Nemzeti Színház 1837-től hirdette meg nyilvános pályázatait. A kiírások értelmében a bizottság által kiválasztott nyertes darabot műsorra is tűzték. A Bajza József igazgató által 1837 decemberében közzétett felhívás szerint „az eljátszott színművek' tulajdoni joga minden esetre az íróé marad, azaz: az író kinyomathatja, vagy eladhatja szabadon mint neki tetszik, de csak miután a' jutalom-előadások' ideje eltelt”.⁴⁹ Ha tehát a szerző a művet az előadás előtt megjelentette, akkor a szerző semmiféle jutalomban sem részesült. Ez a szabály

⁴⁴ Vörösmarty Mihály: A színházi drámajutalomról (vége). Athenaeum, 1842, p. 11.

⁴⁵ Vörösmarty: i. m. (44), p. 12.

⁴⁶ Bulyovszky Gyula: Nemzeti Színház. Budapesti Hírlap, 432. sz., 1854, p. 2426.

⁴⁷ M. J.: Nemzeti Színház. Budapesti Hírlap, 459. sz., 1854, p. 2584.

⁴⁸ A színházi enquete. Vasárnapi Újság, 52. sz., 1869, p. 717.

⁴⁹ Bajza József: Jelentés a' Pesti magyar színház' igazgatóságától. Tudományos Gyűjtemény, 12. sz., 1837, p. 105.

feltehetően arra volt visszavezethető, hogy a nyilvános előadás védelmének hiánya miatt a kinyomtatott szövegből más színház is előadhatta volna a darabot.

Bizonyos esetekben a színház a szabad játszás jogán felül a kiadói jogokat is megszerezte, így a darab bemutatását követően forgalomba hozta a művet, vagy a versenytársak kizárása érdekében megtartotta magának a kéziratot, és csak a színpadon keresztül lehetett a műhöz hozzájutni.

Mivel az Akadémia egyes pályadíjai a hazai színházi darabok megszületése érdekében jöttek létre, ezért az alapítványi szabályok erre vonatkozóan is tartalmaztak rendelkezéseket. Az akadémiai drámapályadíjak kiírásai jól mutatják a szerzők díjazásának és a szerzői jogok átruházásának elválaszthatatlan kapcsolatát. A Teleki-féle drámajutalom felhívása szerint például „a jutalmat nyert mű előadás végett a Nemzeti Színház sajátja, kiadásra az íróé”.⁵⁰ Mit is jelent valójában ez a kitétel? A kortársak szerint nem lehetett az alapító akaratára az, hogy a szerző a 100 arany jutalomért cserébe minden további díjazásról lemondjon, mert így jobban járt volna, ha saját maga viszi színpadra az előadást. Az írónak tehát tantiemre, azaz színházi díjosztalékra is jogosultnak kell lennie, „mi igen méltányos, sőt csak egyedül így igazságos, ha e jutalom valódi buzdítás akar lenni, s ebben az alapító magasabb célja szem előtt tartatik”. Önmagában a kiadói jog fenntartását nem tartották elegendő kárpótlásnak a szerző színházi díjával szemben, hiszen a drámák olvasottsága nem vetekehdhetett a színházlátogatók számával. Az alapítói cél mellett a pályázati felhívást emiatt is úgy kell érteni, hogy a szerzők a tantiemükről nem mondtak le, mivel „az akadémia által pályakoszorúzott szerzők a jutalom mellett mindig megkapták a műveik előadása után járt díjosztalékot”.⁵¹ Ilyen szempontból az alapítói szabályzatot, illetve a pályázati felhívást a mindennapi szokás alakította.

A már korábban ismertetett, kiadott színpadi művek jogdíjvesztésére az ugyancsak az Akadémia által kiírt Karátsonyi-jutalom külön is tekintettel volt. A kiírás értelmében a szerző csak akkor volt köteles művét kinyomtatni, „ha az írójogi törvény azon kívánatos módosítást nyerendi, mely szerint a nyomtatott színműnek szerzőinek biztosítva leszen műveik színházi tulajdona”.⁵² Ebből a szabályból három dologra is lehet következtetni. Egyrészt a pénzjutalom ellenére a szerző jogosult maradt a színházi jegybevétel-részesedésre. Másrészt 1860-ban még mindig élt az a felfogás, amely elutasította, hogy a színház a kiadott művek színpadi előadása után díjat fizessen. Harmadrészt az Akadémia belső szabályaiban az 1846. évi osztrák Sztj. rendelkezésére történik utalás, mivel az mondja ki, hogy csak addig számít bitorlásnak a zene- vagy színművek szerzőinek nyilvános előadási jogának a megsértése, amíg a szerző engedélyével „a mű nyomás vagy metszés által közre nem bocsátott”.⁵³

⁵⁰ *Kónya*: i. m. (34), p. 128.

⁵¹ Napihírek és események. Budapesti Hírlap, 48. sz., 1856, p. 3.

⁵² *Kónya*: i. m. (34), p. 128.

⁵³ 8. §. *Wenzel Gusztáv*: Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata; Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva. Geibel Armin, Pest, 1854, p. 732.

Nem számított viszont közrebocsátásnak, ha a darabot kézirat gyanánt adták ki. A második és harmadik következtetéséből az is levonható, hogy már az osztrák törvény elfogadását megelőzően is sajátos magyar gyakorlatként élt az a szokás, hogy a kiadott művek után nem fizettek jogdíjat. A Karátsonyi-jutalom ezen szabálya az Akadémia 1869. évi ügyrendében is benmaradt, amikor már az osztrák Sztj. nem volt hatályban Magyarországon.⁵⁴

A díjkitűzés felvetette azt a kérdést is, hogy az 1884. évi Sztj. hatálybalépése előtt a jogokról történt rendelkezések hogyan befolyásolják majd a művek későbbi forgalmát, esetleg akár a 20. században is.

Ezzel kapcsolatban a színházi tantiemek történetében érdekes fordulatot hozott Friedrich Schiller születésének 100. évfordulója. Az évfordulóval kapcsolatban Ferenc József császár egy egymondatos leiratában a még élő ausztriai költők 10%-os színpadi díjosztalékának a jövőre nézve történő kifizetését visszaható hatállyal, a teljes védelmi időre rendelte el. A Budapesti Hírlapban, azaz az osztrák kormány pesti hivatalos lapjában megjelent rendelet hatálya csak az ausztriai költőkre terjedt ki – annak ellenére, hogy ekkor az OPTK és az 1846. évi osztrák Sztj. is hatályban volt Magyarországon. Ferenc József császár 1859. november 8-án, Bécsben kelt rendelete szerint:

„Schiller színműköltő százados ünnepélye alkalmából arra indítatva érzem magamat, hogy utólagosan, azonban csupán, jövőre utánfizetésrei igény nélkül, minden egyes előadás bruttó-bevételéből tiz százaléknyi tantièmeilletménybeli kedvezményt engedjek meg azon még most is élő ausztriai költők számára, kiknek régibb darabjai az előadási műsorban fönntarták magukat; még pedig mostantól fogva egészen oly módon s minden szokott jogigényekkel örököseiket illetőleg, mintha ezen, a *tantième* behozatala előtti időbe eső régibb darabok eredetileg az azon utóbbiakhoz igénynyel fogadtattak volna el.”⁵⁵

Azt, hogy a 19. századi pályadíjrendszer milyen hatással lehetett a 20. századra, sőt, lehet akár napjainkban is, jól mutatja A peleskei nótárius című színmű esete.

A Peleskei nótárius egy igen közkedvelt történet volt, amelyet először Gvadányi József foglalt írásba 1790-ben. Később, 1837–1838-ban Gaál József írt belőle bohózatot, kísérőzenéjét Thern Károly komponálta. A darabot országszerte hosszú időn keresztül játszották. A Királyi Kúria előtti jogvita azonban hatvan (!) évvel a darab bemutatását és harminc évvel Gaál halálát követően kezdődött.

A perbeli tényállás szerint a pesti Magyar (Nemzeti) Színház 1897–1898 fordulóján előzetes engedély nélkül ismét műsorra tűzte a darabot. Ezért a Gaál család előbb felszólító levélben tiltakozott a mű bemutatása ellen, majd a második előadás után zárlatot kért a da-

⁵⁴ *Kónya*: i. m. (34), p. 163.

⁵⁵ Ferenc József leirata a főkamráshoz. Budapesti Hírlap, 269. sz., 1859, p. 1.

rabra, és szerzői jogbitorlásra hivatkozva megtiltotta a darab műsoron tartását.⁵⁶ A kereseti követelés része volt 10 000 és 3000 Ft kártérítési összeg megfizetése is.⁵⁷ A felperesek hagyatékátadó végzéssel igazolták jogosultságukat, valamint azt is, hogy a *pma* 50 éves védelmi idő miatt 1916. évi február 27-éig⁵⁸ a mű a kizárólagos tulajdonukat képezi. Az alperes védekezésében előadta, hogy a darabot évtizedek óta országszerte játsszák, és amúgy sem létezett szerzői jogi védelem a mű keletkezésekor. A Törvényszék helyt adott a keresetnek. Az elsőfokú eljárás során a bíróság először azt vizsgálta, hogy védett szerzői műről van-e szó, majd azt, hogy az alperes bizonyította-e a jogszerzését. A perben kirendelt Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megállapította, hogy a mű nem azonos Gvadányi József darabjával, hanem önálló, még védelem alatt álló műről van szó.⁵⁹ Az alperes azonban nem bizonyította, hogy megszerezte az előadás jogát, a felperesek jogosultsága pedig a szerzőségi védelem alapján további bizonyítást nem igényelt. A bíróság szerint az örökösök részéről elmaradt igényérvényesítés nem fogható fel joglemondásként.

Az alperes fellebbezése alapján eljáró Ítéltábla a felperes keresetét teljes egészében elutasította. A bíróság nem vitatott tényként megállapította ugyanis, hogy a Peleskei nótárius premierje 1838-ban volt, és azt követően mindenféle engedély nélkül játszották országszerte anélkül, hogy a szerző vagy örökösei a *tantien*- vagy más szerzői igényükkel éltek volna. A fellebbezési bíróság az elsőfokú eljárással szemben megfordította a bizonyítási terhet. Annak ellenére, hogy a Nemzeti Színház irattára leégett, és így a bizonyítékok is megsemmisültek, köztudomású ténynek fogadta el, hogy az 1830-as években egyedül az Akadémia és a Nemzeti Színház tűzött ki szerzőknek szóló jutalmat.⁶⁰ Ezen állítás bizonyítékként az Ítéltábla elfogadta, sőt az érdemi döntés részévé tette Szigligeti Edének⁶¹ Gaál Józsefről írt nekrológiáját, amelyben Szigligeti kifejtette, hogy „csak később, a pesti színház megnyitása után 1837. december 28-án jelent meg ama nevezetes s a maga nemében első okmány, melyben a színház igazgatósága az eredeti színmű- és operairóknak a három első előadásból egy egész jövedelmet biztosít; a többi előadásból azonban *tantien*et nem kapott a szerző. Ezen jutalmazási rendszer még 1840-ben sem változott, midőn a színház országossá lett.”⁶² A bíróság azt is hangsúlyozta, hogy mivel az 5, illetve 10%-os díjosztalékrendszert csak 1843 után vezették be, ezért a Peleskei nótárius című darab még az előző rend szerint részesült díjazásban.

⁵⁶ C. 1903. május 12. 2744/1903. [150.] In: Döntvénytár, III. folyam, XXIV. Franklin Társulat, Budapest, 1903, p. 243.

⁵⁷ Pör a Peleskei nótárius miatt. Budapesti Hírlap, 37. sz., 1902, p. 10.

⁵⁸ Ekkoriban jellemzően a *pma* 50 éves védelmi időt a halál napjához viszonyítva számolták.

⁵⁹ Irodalmi pör. Corvina, 3. sz., 1899, p. 14.

⁶⁰ C. 1903. május 12. 2744/1903. 243.

⁶¹ Szigligeti Ede (1814–1878) drámaíró, színpadi rendező, az Akadémia levelező tagja. Szigligeti tizenháromszor nyerte el az Akadémia drámajutalmát és háromszor a Nemzeti Színházét. *Kenyeres*: i. m. (41), p. 769.

⁶² *Szigligeti Ede*: Gaál József emlékezete. Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Új Folyam 3. (1865–1867), 1869, p. 264.

A fellebbezési bíróság tehát a felperesektől várta el annak bizonyítását, hogy e vélelemmel szemben Gaál József nem vagy csak korlátozva ruházta át e jogokat a színházra. Mivel a felperesek ezt bizonyítani nem tudták, az ítéletet a Királyi Kúria is helybenhagyta.

4. A díjkitűzés napjainkban

Az 1959. évi Ptk.-ba végül a közérdekű kötelezettségvállalás mögött, egy viszonylag rövid rendelkezésként kerültek be a díjkitűzésre vonatkozó előírások, amelyeket – jogviták hiányában – a hatályos Ptk. szó szerint átvett.⁶³ A kodifikált magánjogi rendelkezések között a szerzői jogra nem történik utalás, az arról történő rendelkezést a jogalkotó fenntartotta a felek számára. Helyesnek tekinthető-e ez az álláspont? Elfogadható a jogalkotó azon feltevése, hogy a díjkitűzést és a szerzői joggal történő rendelkezést külön kívánja szabályozni, egyiket a Ptk.-ban, másikat az Szjt.-ben, és aki szerzői mű létrehozására ír ki pályázatot, az gondosan fogalmazza meg a pályázat szövegét, vagy a díjkitűző a nyertes pályázóval kössön külön felhasználási szerződést is. A pályázatok nagy száma és megszővegezésük hiányosságai miatt olyan területeken, ahol a díjkitűzés értéke milliárdos nagyságrendű, szükséges lehet legalább diszpozitív szerzői jogi szabályokat előírni.⁶⁴ Hiába tudják ugyanis a felek, hogy miről kívánnak szerződést kötni, ha azt nem tudják megfelelő szerződésbe önteni, mert az nem váltja ki a remélt joghatást. De természetesen az lenne a helyes alapvetés, ha a díjkitűző felkészült lenne a kiírás pontos megfogalmazására.

⁶³ Ptk. 6:588. § [Díjkitűzés]

(1) Ha valaki meghatározott teljesítmény vagy eredmény létrehozójának nyilvánosan díjat ígér, a díjat köteles kiszolgáltatni annak, aki a teljesítményt vagy eredményt először létrehozza. E kötelezettség akkor is terheli, ha a teljesítményt vagy eredményt a díjkitűzésre tekintet nélkül hozták létre.

(2) Ha a teljesítményt vagy az eredményt többen együttesen hozták létre, a díjat közöttük közreműködésük arányában kell megosztani. Ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani, vagy többen, egymástól függetlenül hozták létre a teljesítményt vagy az eredményt, a díjat egyenlő arányban kell megosztani.

(3) A díjkitűzés visszavonása akkor érvényes, ha a díjkitűző a visszavonás jogát kifejezetten fenntartotta, és a visszavonás legalább ugyanolyan nyilvánosan történt, mint a díjkitűzés. A díjkitűzés visszavonása a teljesítmény vagy az eredmény létrehozójával szemben hatálytalan, ha a visszavonásra a teljesítmény vagy az eredmény megvalósulását követően kerül sor.

A tervpályázati eljárásokról szóló 310/2015. (X. 28.) Korm. rendelet 27. § (4) Az ajánlatkérő az érintett pályázóval kötött szerződésben a szerzői jogról szóló törvény szerint meghatározza, hogy a díjazott és a megvételt nyert pályaművek tekintetében mely felhasználási jogokat szerez meg, a pályázó pedig nyilatkozik ezen felhasználási jogok átruházásáról. Az ajánlatkérő a pályaművet részben vagy egészben további ellenszolgáltatás nélkül felhasználhatja a szerzői jogi védelemre vonatkozó előírások betartásával.

⁶⁴ A tervpályázati eljárásokról szóló 310/2015. (X. 28.) Korm. rendelet 27. § (4) Az ajánlatkérő az érintett pályázóval kötött szerződésben a szerzői jogról szóló törvény szerint meghatározza, hogy a díjazott és a megvételt nyert pályaművek tekintetében mely felhasználási jogokat szerez meg, a pályázó pedig nyilatkozik ezen felhasználási jogok átruházásáról. Az ajánlatkérő a pályaművet részben vagy egészben további ellenszolgáltatás nélkül felhasználhatja a szerzői jogi védelemre vonatkozó előírások betartásával.

Lehetséges-e napjainkban a szerzői jogokról díjkitűzés formájában rendelkezni? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához vissza kell utalni a tanulmány elején hivatkozott 1884. évi szerzői jogi törvényre, amely kimondta, hogy a szerző joga *szereződés* által átruházható. Ugyan Magyarországon 1970-től az a (monista) felfogás érvényesül, hogy a szerző személyhez fűződő és vagyoni joga sem ruházható át, a hatályos Szjt. a felhasználás engedélyezése kapcsán hasonló módon a *szereződésre* utal. Az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély *felhasználási szerződéssel* szerezhető.

A Ptk. és az Szjt. közötti híd pillérei mindkét törvényben megtalálhatók. Így a Ptk. 2:55. § alapján a Ptk.-t kell alkalmazni a hatálya alá tartozó olyan kérdésekben, amelyeket a szerzői jogról és az iparjogvédelemről rendelkező törvények nem szabályoznak. Az Szjt. 3. § (1) bekezdése pedig kimondja, hogy a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok *átszállásával, átruházásával*, megterhelésével kapcsolatos, valamint az e törvény hatálya alá tartozó művekkel és egyéb teljesítményekkel összefüggő egyéb személyi és vagyoni jogviszonyokban az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a polgári törvénykönyv rendelkezései az irányadók.

Amennyiben az Szjt. 3. § (1) és az Szjt. 16. § (1) rendelkezését szűken értelmezzük, azt mondhatjuk, hogy az Szjt. a felhasználás engedélyezésére a szerző érdekében főszabályként a szerződést, azaz kétoldalú kötelmet ír elő, és csak az Szjt. határozhat meg más engedélyezési módot. Mivel erről az Szjt. rendelkezik, sőt, a felhasználási szerződést külön fejezetben szabályozza, ezért díjkitűzéssel, azaz egyoldalú kötelemmel nem lehet rendelkezni a szerzői jogokról, főleg úgy, hogy a díjkitűző jellemzően maga a felhasználó, és ha a szerző nem ért egyet a pályázati feltételekkel, az egyetlen ellenvetése csak az lehet, hogy nem pályázik a díjra. Ugyanezen rendelkezések tágabb értelmezése lehetővé teheti, hogy a díjkitűzés – mint a Ptk. által is elismert kötelem – tárgya legyen a szerzői mű és vagy szomszédos jogi teljesítmény, és maga a díjkitűzés tartalmazhat a szerzői jogról rendelkező pályázati feltételeket.

5. Záró gondolatok

A tanulmány a szerzői jogok forgalmának történetét kívánta árnyaltabbá tenni. Az ismertetett Peleskei nótárius kúriai jogeset egy olyan korból fogadott el utólag egy díjkitűzésen alapuló szerzőijog-átruházást, amikor a szerzői jog nem volt törvényi szinten elismert, sőt, a jogtudomány sem ismerte el kötelemkeletkeltető tényállásnak a díjkitűzést. A Királyi Kúria kötelemként tekintett az Akadémia és a Nemzeti Színház egész 19. századi szokásjogára. Így tehát ha az ígértetevő a felhívásban kikötötte a szerzői jog átruházását vagy meghatározta a fizetési módot (azaz *nem fizet* három előadás után), akkor örökáron megszerezte a nyertes mű bizonyos jogait.

A Királyi Kúriának a Peleskei nótárius ügyében hozott döntése megerősíti azt a felfogást is, amely szerint a hatályos szabályozás alkalmazandó a szerzői jog tárgyára, a védelmi időre és a jogsértésekre, viszont a jogátruházásra vagy a felhasználási szerződésre a jogviszony keletkezésekor hatályban volt előírások vagy szokások az irányadók. Az Akadémia belső szabályai és a Nemzeti Színház vezetősége a díjkitűzés keretében határozta meg a szerzői művek ellenértékét és az átruházott kiadói vagy szerzői jogok terjedelmét, amelyet a bíróság utólagosan kötelemként fogadott el. A tanulmány arra is fel kívánta hívni a figyelmet, hogy a pályázati kiírásoknak napjainkban is lényeges elemei kellene, hogy legyenek a díjazás és a szerzői mű felhasználásának feltételei. A hatályos rendelkezések alapján ugyan főszabály szerint a felhasználási szerződés csak írásban érvényes, mégis, a pályázat benyújtásával a felek között kötelmi viszony jön létre, aminek tartalmát a pályázati kiírás töltheti meg. A pályázók sok esetben írásbeli nyilatkozattal ismerik el magukra nézve kötelezőnek a pályázati kiírás tartalmát, és éppen azért maradhat el a felhasználási szerződés megkötése az eredményes pályázókkal (nyertesekkel), mert a díjkitűzés jogintézménye évszázadok óta velünk él.

A tanulmány arra is fel kívánta hívni a figyelmet, hogy a díjazásnak és a szerzői mű felhasználási feltételeinek napjainkban is a pályázati kiírások lényeges elemeit kellene képezniük. A hatályos rendelkezések alapján ugyan főszabály szerint a felhasználási szerződés csak írásban érvényes, mégis, a pályázat benyújtásával a felek között kötelmi viszony jön létre, aminek a tartalmát a pályázati kiírás töltheti meg. A pályázók sok esetben írásbeli nyilatkozattal ismerik el magukra nézve kötelezőnek a pályázati kiírás tartalmát, és éppen azért maradhat el a felhasználási szerződés megkötése az eredményes pályázókkal (nyertesekkel), mert a díjkitűzés jogintézménye évszázadok óta velünk él.